

Posudok na habilitačnú prácu Jozefa Tancera, PhD. Neviditeľné mesto.

Práce Jozefa Tancera, PhD. poznám a sledujem od čias, keď ako doktorand a asistent nastúpil na katedru germanistiky, nordistiky a nederlandistiky FF UK, sledujem vývin jeho vedeckých a intelektuálnych aktivít a záujmov na pomedzí germanistickej literárnej (a kultúrnej) vedy a histórie, počínajúc analýzami poézie holokaustu, cez výskum nemeckej časopiseckej a literárnej kultúry v 18. storočí v Prešporku (štúdie v zahraničí, najmä však knižná publikácia vydaná v Brémach pod titulom *Im Schatten Wiens*, 2008), až po súčasné završenie výskumu cestopisnej literatúry o Prešporku / Bratislave od 18. storočia po súčasnosť v monografii *Neviditeľné mesto* (2013). Dr. Tancer tendoval už od čias svojich poetologicky zameraných bádání povojnovej nemeckej, resp. rakúskej lyriky k výskumnej paradigme kultúrnej pamäti, ktorá ponúka významné východisko na križovatke viacerých disciplín, ale aj silné eticko-historické zázemie pre dnešný humanitný výskum. Vo všetkých prácach dr. Tancera, ktoré poznám, tvorí jadro výskumného problémového vedomia silný etický impetus, ktorý im dodáva spoločenskú relevanciu. No k ich charakteristike patrí predovšetkým vysoký poznávací štandard, spojený s veľmi dobre zvnútornenými a uplatňovanými metódami historických vied, vrátane pomocných historických vied a so solídnu znalosťou medzinárodne preskúmaných i nepreskúmaných výskumných terénov a pramennej literatúry. Autorovu znalosť nemčiny, angličtiny a maďarčiny, myslím, osobitne vyzdvihovať nemusím.

Práca *Neviditeľné mesto* sugeruje svojím názvom v prvom rade Calvinove *Neviditeľné mestá*, na ktoré sa aj autor odvoláva, ďalej však aj Fokkermove *Viditeľné mestá* a Wackwitzovu *Neviditeľnú krajinu*, ktoré J. Tancer nespomína. Evidentne však nie je prvý, kto sa (v názve) inšpiroval Calvinovou metaforikou, a nie je náhoda, že všetky spomínané a na Calvina sa odvolávajúce diela majú dočinenia s kultúrnou pamäťou. Kniha dr. Tancera, predložená ako habilitačný spis, svedčí o ďalšom výskumnom napĺňaní paradigmy kultúrnej pamäti, pri ktorom ide o obraz mesta ako miesta pamäti (taký je aj názov poslednej kapitoly). Zároveň podáva svedectvo o autorovom „spaciálnom obrate“, ku ktorému nachádzam v domácej literárnej vede viaceré náprotivkov v štúdiách P. Zajaca, ale takisto o záujme o vizuálnosť a komplementárnosť slova a obrazu. Na práci, ktorá sa tematicky radí k posoniensiam, masálne publikovaných v posledných rokoch vo vydavateľstve PT A. Marenčin alebo naposledy aj v Kalligrame, by som rád vyzdvihol výraznú kritickú intenciu, ktorá knihu dr. Tancera odlišuje od iných diel o Bratislave / Prešporku skôr nostalgicko-pripomienkového, resp. vlastivedného zamerania. Táto kritická intencia spočíva vo zvolenom uhle pohľadu, ktorými sú, ešte raz zdôrazním, obrazy mesta a nie mesto samotné, obrazy mnohokrát zraniteľné, kritizovateľné a vypovedajúce prinajmenšom tak o meste, ako aj o jeho pozorovateľoch a ich dobe. Itinerárová literatúra so sebou prináša niekoľko osobitostí – pohľad cudzinca, povrchnejšie, no zároveň dynamickejšie uchopenie mestskej krajiny. Dr.

Tancer presvedčivo ukázal, že pohľady na Prešporok / Bratislavu podliehali okrem osobných špecifik cestujúcich pozorovateľov zákonitostiam dobových habitov (od účelnosti osvietenскеj racionality cez romantickú malebnosť až po panoptickosť bedekrov) a autor každý druh pohľadu zdokumentoval množstvom cestopisnej a sprievodcovej literatúry, ktorú typovo preskúmal, kontextovo situoval, ale aj zhodnotil z hľadiska jej singularity. Chcem na tomto mieste zdôrazniť, že kritická intencia práce vyplynula rovnako z autorových historických, ako aj z literárnovedných kompetencií; intelektuálny vklad literárneho vedca vidieť najmä pri jeho hodnoteniach singulárnych javov ako je autorský štýl toho-ktorého cestopisu, individuálne podmienený vkus a pozornosť, ale aj osobné preferencie píšucich cestovateľov od Friedricha Nicolaia až povedzme po Antona Hykische. Táto materiálovo, vonkoncom nie však čitateľsky vyčerpávajúca, pretože pútavo a aj štylisticky na vysokej úrovni napísaná súhrnná správa o cestovateľských správach o Prešporoku / Bratislave v priebehu viac než dvoch storočí, patrí medzi tie najlepšie historicko-faktografické diela, ktoré o tomto meste vznikli za posledné roky. Voči dobre premyslenému plánu knihy, o ktorom som sa zmienil len v hrubom náčrte, voči bohatej materiálnej báze, ani voči dôsledne uplatneným metódam nemožno mať podľa môjho názoru nijaké vážnejšie výhrady. Naopak, autor vyťažil z témy najdômyselnejším spôsobom maximum, vrátane množstva okrajových aspektov, ktoré vedel interpretačne dotiahnuť do dôsledkov, a udržal pri tom polyfóniu vlastného textu, spomeniem tu len „príbehy“ mesta z hľadiska jednotlivých etnických alebo regionálne sa definujúcich skupín (pri tzv. „nemeckom príbehu“ mám len otázku, či by nebolo vhodnejšie hovoriť skôr o „veľkonemeckom príbehu“). Alebo šiestu kapitolu, venovanú prešporsko-bratislavskej topológii, kde rozvinul paralelné perspektívy, z ktorých sa Prešporok / Bratislava javí zakaždým ako iný urbánny priestor. Prácu považujem za skvelý príspevok ku kultúrnohistorickému bádaniu mesta a jeho obrazov aj preto, lebo jej autor sa vyznačuje vysoko vyvinutým zmyslom pre dobové detaily a ich kultúrnu signifikanciu. Moje pripomienky – bude ich veľmi málo a v žiadnom prípade nimi nemienim znižovať kvalitu práce, naopak, bol by som rád, keby sa vnímali ako empatický vstup do diskusie – sa týkajú kultúrno-historických interpretácií niektorých detailov.

Pri panoptikálnosti bedekerovej literatúry, ktorú dr. Tancer príležitostne (s. 112) považuje za variant „panoptickej perspektívy renesančného maliarstva“, chcem pripomenúť, že perspektíva bedekrov z 2. polovice 19. storočia mohla byť inšpirovaná obľúbenými panorámami a diorámami veľkomiest, k čomu nabáda nielen čítanie W. Benjamina (*Paríž – hlavné mesto 19. storočia, Pasáže*), ale aj novšie práce germanistky S. Becker (napr. *Literatur im Jahrhundert des Auges*, 2010), najmä ak autor uvádza, že jeden z prvých bedekrov Prešporoka vznikol pri príležitosti svetovej výstavy vo Viedni. (Niektoré bedekre z konca 19. storočia uvádzali medzi atrakciami miest aj panorámy a diorámy, v prípade Amsterdamu sprievodca po Belgicku a Holandsku z roku 1894). Zdôraznenie panoramatickej perspektívy by malo aj symbolickú hodnotu, znamenalo by o. i. úsilie o zvýznamnenie mesta, postavenie ho na roveň s metropolami ako Viedeň, Budapešť, Paríž, čo je tiež zaujímavý imagologický aspekt. – Ďalšia otázka sa týka výkladu prítomnosti reklám v bedekroch, napr. u Deutschingera z roku 1873, keď dr. Tancer píše, že „knižný turistický sprievodca sa stáva

reklamným artiklom a odráža kolektívne záujmy tých, pre ktorých sa návštevník mesta stáva potenciálnym zákazníkom“ (s. 115); nepôjde tu náhodou aj o nezanedbateľnú tendenciu financovania sprievodcovskej literatúry reklamami, ktorá sa objavila súbežne so vznikom tzv. „Generalanzeigerpresse“ v Nemecku bezprostredne po roku 1871 a ktorá, ako sugeruje N. Bachleitner (*Fiktive Nachrichten*, 2012), postupne vytlačala z novín fejtónový román a v poslednej tretine 19. storočia jej zrejme padli za obeť aj niektoré cestopisné naratívy? – Do tretice sa priznám, že A. Compagnonom inšpirovaná typológia textu ako monumentu / dokumentu pri interpretácii *Prešporských interiérov* Elsy Grailich je pre mňa málo zrozumiteľná; biedermeierovské interiéry (pojem biedermeieru autor podľa môjho názoru trochu neprávom zatlačil do úzadia) sugerujú skôr atmosféru antikvárnosti, nie monumentálnosti (s. 172-177), ak by sme parafrázovali Nietzscheho *O úžitku a nevýhode histórie pre život* (1871), teda skôr auru pietného uchovávanania než ilúziu povznášajúceho historického ideálu, čo však znamená aj iný druh zápisu do kultúrnej pamäti. – Týchto pár málo principiálnych pripomienok sa týka skôr symbolických významov detailov, a ako také majú možno málo spoločné s prácou dr. Tancera. Celkovo hodnotím prácu Jozefa Tancera, PhD. svojou intelektuálnou inšpiratívnosťou a prínosom k výskumu obrazov mestskej kultúry v minulosti a súčasnosti veľmi vysoko a po úspešnom habilitačnom konaní mu navrhujem udeliť titul docent.

Prof. Adam Bžoch, CSc.

V Bratislave, 12. 3. 2013